

УДК 372.8

СТРУКТУРА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Проценко А.А., викладач кафедри
теорії і методики фізичного виховання та спортивних дисциплін
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

У статті здійснено аналіз професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Розглянуто основні етапи становлення професійної, фізкультурно-оздоровчої, здоров'язбережувальної компетентностей. Проаналізовано основні тенденції системи професійної кваліфікації, готовність до педагогічної діяльності на основі набутих знань та умінь, критерії готовності майбутніх учителів фізичної культури: педагогічна спрямованість, методологічне мислення, рефлексія, оволодіння педагогічними діями та операціями.

Ключові слова: професійна підготовка, професійна компетентність, фізкультурно-оздоровча компетентність, здоров'язбережувальна компетентність, підготовчий етап, нормативний етап.

В статье осуществлен анализ профессиональной подготовки будущих учителей физической культуры. Рассмотрены основные этапы становления профессиональной, физкультурно-оздоровительной, здоровьесберегающей компетенций. Проанализированы основные тенденции системы профессиональной квалификации, готовность к педагогической деятельности на основе приобретенных знаний и умений, критерии готовности будущих учителей физической культуры: педагогическая направленность, методологическое мышление, рефлексия, овладение педагогическими действиями и операциями.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, профессиональная компетентность, физкультурно-оздоровительная компетентность, здоровьесберегающая компетентность, подготовительный этап, нормативный этап.

Protsenko A.A. STRUCTURE OF PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL CULTURE FOR THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE

The analysis the professional training of the future teachers of physical training is done in this article. The main stages of the development of competences are considered, such as, professional, physical training and health and health-saving competence; the main trends of the system of the professional training, the readiness to the professional and pedagogical activity on the basis of pedagogical knowledge and abilities, the criteria of the readiness of the future teachers of physical training, the pedagogical orientation, the methodological thinking, the reflection, the mastery of pedagogical actions and operations are analyzed.

Key words: professional training, professional competence, physical training and health competence, health-saving competence, preparatory stage, normative stage.

Постановка проблеми. Фізична культура та здоров'я нації, як акцентують закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Національна стратегія розвитку освіти на 2012–2021 роки», «Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки», інші законодавчі та нормативні документи з питань освіти, є найвищою цінністю суспільства та пріоритетом соціальної політики в Україні.

Як невід'ємний складник освіти, фізичне виховання забезпечує можливість набуття кожною дитиною необхідних науково обґрунтованих знань про здоров'я і засоби його зміцнення, методики організації змістовного дозвілля і спрямоване на формування фізичного, соціального та духовного здоров'я, удосконалення фізичної та психічної підготовки дітей до активного довготривалого життя та професійної діяльності.

Виключна важливість фізичного виховання молодого покоління актуалізує проблему професійної підготовки вчителів фізичної культури, здатних до активної професійної самореалізації та саморозвитку, висуває високі вимоги до їхньої професійної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз досліджень із професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури у вищій школі дозволив виявити, що ця проблема розглядається у дещо розширеному контексті – як проблема підготовки «фахівців із фізичного виховання і спорту». Такий «розмитий нечіткий фокус уваги», за словами А.А. Сват'єєва, призводить до зменшення відповідальності за результати професійної діяльності, адже надто сміливо об'єднує досить різні за суттю і типовими характеристиками професії – учителя фізичного виховання, тренера, спортсмена

тощо [1, с. 125]. Це спонукає нас ретельно вивчити вітчизняний досвід та труднощі організації професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання.

За даними наукових праць, професійна підготовка майбутнього вчителя фізичної культури складається з:

- системи науково й методично обґрунтованих організаційних та педагогічних заходів [2];

- оволодіння систематизованими знаннями, уміннями, навичками та необхідними особистісними професійними якостями, які будуть використані для стимулювання розвитку особистості учня [3];

- формування готовності студентів до виконання майбутньої професійної діяльності [4, с. 28].

В.І. Наумчук пов'язує професійну підготовку вчителя з наявністю та рівнем реалізації професійно значущих знань, умінь, навичок, особистісних якостей, а її результатом є готовність майбутніх фахівців до діяльності вчителя фізичної культури. Він стверджує, що в основі підготовки фахівців має бути самостійна праця суб'єктів навчання із засвоєння накопичених людством знань [5, с. 11].

Постановка завдання. Мета дослідження – проаналізувати структуру підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування компетентностей у професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Структура підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування здоров'язберезувальної компетентності учнів повинна обов'язково включати в себе:

- спортивну та професійну підготовку;
- медико-біологічну підготовку;
- викладання окремих спортивно-педагогічних дисциплін у структурі підготовки вчителя;

- використання інноваційних технологій у процесі формування професійної майстерності фахівців фізичної культури.

На думку О.Л. Шабаліної, структурними компонентами підготовки майбутніх педагогів є навчально-пізнавальна, практична та самостійна діяльність. Основними критеріями рівня готовності майбутніх учителів визначено такі: педагогічна спрямованість, методологічне мислення, рефлексія, оволодіння педагогічними діями та операціями [6].

Процес розвитку професійної компетентності майбутнього вчителя в умовах навчання відбувається в кілька етапів, на кожному з яких формуються певні новоутворення в особистісній сфері та поведінці майбутнього фахівця. Дані різних дослідни-

ків визначають загальну логіку в послідовності етапів. Так, І.В. Гладка визначає такі три етапи становлення професійної компетентності студентів бакалаврату:

- на I етапі, який відповідає I–II курсу навчання, відбувається розвиток пізнавальних мотивів, осмислення вибору вищого навчального закладу, початкове прогнозування власного професійного шляху. Це здійснюється через загальнокультурну і базову загальнопрофесійну підготовку студента, через оволодіння знаннями в рамках навчальних дисциплін, їх інтеграцію у професійному контексті, через розвиток пізнавальної мотивації, відбувається визначення «образу» індивідуального освітнього маршруту (далі – ІОМ);

- на II етапі, який відповідає III курсу навчання, здійснюється усвідомлення професійних мотивів у вузівському навчанні, відбувається осмислення результатів перших професійних проб, зокрема в період практики, відбувається розвиток професійної мотивації шляхом ускладнення навчально-професійних завдань, орієнтація у професійних ситуаціях, уточнення професійних намірів (побудова кар'єрного плану професії) у контексті проектування ІОМ;

- на III етапі, який відповідає IV курсу навчання, відбувається розвиток професійних мотивів у вузівському навчанні у взаємозв'язку з розвитком пізнавальної мотивації до безперервної освіти, аналіз відповідності самооцінки та зовнішньої оцінки результативності професійного становлення, корекція обраного професійного шляху, здійснюється рефлексія професійного самовизначення в рамках освоєння спеціальних дисциплін, що досягається коригуванням змісту ІОМ [7, с. 97–98].

Три етапи формування фізкультурно-оздоровчої компетентності у майбутніх вихователів дошкільного закладу виокремили Л. Загородня та Г. Барсуковська:

- 1 етап – підготовчий, припадає на перший курс навчання в університеті, на ньому визначається смислоутворювальний зміст навчальної діяльності майбутніх вихователів, що полягає у формуванні в них цілей як бажаних установок на оволодіння системою знань і практичних умінь у галузі фізичного виховання дітей дошкільного віку. Змістом діяльності викладача на цьому етапі є подача інформації, трансляція власних знань, формування мотивації. Студенти на цьому етапі, зокрема, отримують цілісне уявлення про майбутню професію, виявляють позитивне зацікавлення оволодінням знаннями і вміннями в організації і проведенні фізкультурно-оздоровчої роботи в дошкільному закладі;

– 2 етап – нормативний. Його метою є забезпечення сприйняття й усвідомлення студентами загальної мети та завдань фізичного виховання дітей дошкільного віку на сучасному етапі розвитку освіти, зокрема засвоєння теоретичних знань і вироблення фахово-методичних умінь вирішувати завдання фізкультурно-оздоровчої роботи за готовими, демонстрованими викладачами зразками. На цьому етапі викладач допомагає у засвоєнні знань, указує на помилки, виправляє їх або ж створює ситуації, у яких майбутній вихователь міг би сам побачити неточності і слабкі місця у власній фаховій підготовці;

– 3 етап – проектувальний. На цьому етапі здійснюється своєрідне «занурення» студента у процес фахової підготовки до вирішення завдань фізичного виховання дітей дошкільного віку, що характеризується високим рівнем вияву активності та самостійності у процесі практичного використання набутих знань і вмінь, розширенням сфери пошукової діяльності, глибоким розумінням студентами змісту фізкультурно-оздоровчої роботи в ДНЗ, ролі родини у цьому процесі. На цьому етапі разом з оволодінням загальними навичками майбутньої професійної діяльності відбувається набуття творчих умінь, умінь здійснювати наукові дослідження в галузі фізичного виховання дошкільників, трансформувати теоретико-методичні знання у власний професійний досвід, самовдосконалюватися [8, с. 14].

Три етапи виділяє О.Л. Радіонова у підготовці майбутніх учителів фізичної культури до формування здоров'язбережувальної компетентності учнів:

– виховання позитивної мотивації до педагогічної діяльності;

– засвоєння складових частин професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури;

– формування професійної готовності вчителів як цілісного стану особистості [9, с. 60].

Загалом до основних тенденцій оновлення системи професійної підготовки майбутніх бакалаврів із фізичного виховання у країнах Східної та Західної Європи можна віднести:

– приділення значної уваги змісту, тривалості й засобам професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичної культури;

– збільшення вимог до абітурієнтів педагогічних факультетів ВНЗ фізичної культури, усе частіше вводяться вступні іспити або тестування на професійно-педагогічну придатність до майбутньої професійної діяльності;

– спостерігається координація програм загальної та професійної підготовки європейських педагогів;

– організація навчального процесу спирається на глибоку інтеграцію гуманітарних, соціально-економічних, природничо-наукових, психолого-педагогічних і медико-біологічних знань та здійснюється з урахуванням педагогічної антропології;

– зміст професійної підготовки спрямовується на формування особистості, яка здатна працювати в системі, що характеризується взаємодією різних культур, і готова до діяльності в межах загальноєвропейського освітнього простору, тобто стати над національним контекстом, розвинути в собі європейську свідомість та індивідуальне відчуття моральної відповідальності у плюралістичному суспільстві;

– суспільство й уряд приділяють все більше уваги професійній підготовці майбутніх учителів із фізичного виховання; їх підготовка має більш дослідницький та практичний характер, особливо на останніх курсах; збільшуються кваліфікаційні вимоги до їхньої компетентності; підвищується увага до виявлення у них комплексу аксіологічних умінь, інтелектуальної самостійності, відповідного рівня інноваційних та практичних навичок із педагогічної діяльності;

– педагогічна освіта стає багаторівневою, спостерігається перехід від закладів освіти низького рівня до університетів, значення яких зростає;

– загострюється конкуренція серед молодих учителів за робочі місця, студенти намагаються одержати у вищих закладах освіти додаткові або суміжні спеціалізації;

– європейська інтеграція веде не стільки до уніфікації змісту педагогічної освіти, скільки до європеїзації цього змісту [1, с. 384; 11, с. 467].

Вивчення наявної практики професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання, проведене В.Є. Захаріною, А.В. Сват'євим, Б.А. Максимчук, свідчить про те, що:

– на відміну від фахової підготовки у галузі фізичної культури в усьому світі, що характеризується тенденцією до визначення вузького набору навчальних дисциплін студентом для подальшого виконання ним на високому рівні трудової діяльності в конкретному напрямі, вітчизняні педагогічні вузи готують за розгалуженою системою циклів підготовки. Це теоретично дозволяє нашим студентам отримати кілька спеціальностей, основаних на затвердженій широкій програмній базі. Однак, як зазначають дослідники, навчальні програми вищих

навчальних закладів не забезпечують можливості цілеспрямованого та систематичного розвитку в майбутніх учителів базового рівня професійно-педагогічної підготовки до майбутньої педагогічної діяльності;

- у програмах вітчизняних вузів відсутні деякі професійно необхідні фахові курси, що широко репрезентовані у європейських навчальних закладах відповідного спрямування: здоров'я, статистика, біологія-гістологія, біометрія, фізика, хімія, дидактика, теорія руху, антропомоторика, ритміка, танці, рекреація заняття на природі тощо;

- система освіти в Україні недостатньо зорієнтована на досягнення рівноваги між міжнародними нормами і стандартами забезпечення якості освіти та потребами національної системи вищої освіти;

- у навчальних програмах переважає теоретична підготовка з акцентом на спеціальну та на шкоду спеціально-педагогічній підготовці. Так, наприклад, порівняно зі США на психолого-педагогічні дисципліни витрачається у 2,5 рази, а на педагогічну практику – у 3 рази менше часу;

- система підготовки у вищих навчальних закладах спрямована на теоретичне осмислення професійної діяльності (предметів навчального плану), а не на професію загалом – під час розподілу навчального часу окремих дисциплін робиться акцент на самостійну та індивідуальну роботу студентів, зменшилась кількість годин на теоретичну лекційну і практичну підготовку майбутніх учителів фізичної культури;

- короткий термін педагогічної практики є недоцільним для формування професійних умінь і навичок майбутнього організатора різних форм фізкультурно-спортивної роботи;

- недостатня підготовка учителів, здатних переорієнтувати навчальний процес зі звичайного забезпечення потреб організму учнів у руховій активності на вдосконалення особистості шляхом гармонійного розвитку фізичних, психічних та духовних якостей [1; 12; 14, с. 247].

Оскільки, як підкреслює Є.А. Захаріна, знання, навіть систематизовані, отримані поза зв'язком із практичною діяльністю, залишаються часто незатребуваними, це призводить до зниження ефективності професійної діяльності випускників вищих навчальних закладів і в результаті до зниження їх конкурентоспроможності на ринку праці [14, с. 247]. Це, зокрема, призводить до того, що окремі дисципліни навчального плану втрачають властиву їм практичну значущість для формування професійної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури.

Неприпустимим є зменшення питомої ваги педагогічної практики, що забезпечує практичний досвід планування, організації та здійснення різних видів професійної педагогічної діяльності в умовах закладів освіти різного типу.

Адже завдання практики включають, окрім проведення уроків із фізичної культури, організацію і проведення ранкової гігієнічної гімнастики, рухливих перерв, спортивних годин у групах подовженого дня, фізкультурхвилинок і пауз; обов'язкову організацію та проведення спортивного свята або змагань, спортивного виховного заходу; участь у проведенні шкільних занять із загальної фізичної підготовки, секційних занять із видів спорту тощо. У системі професійної підготовки вчителів фізичної культури, наголошує Т.В. Однолеток, педагогічна практика займає важливе місце, а її зміст, засоби і форми організації на всіх освітньо-кваліфікаційних рівнях сприяють становленню професійних якостей сучасного педагога [15, с. 107–109].

Висновки із проведеного дослідження. Отже, на нашу думку, професійна підготовка майбутнього вчителя фізичної культури є складною системою, яка формується на етапах становлення професійної, фізкультурно-оздоровчої, здоров'язберезувальної компетентностей, а вчителі-початківці, що розпочинають самостійну професійну діяльність одразу після отримання вищої освіти, повинні мати достатню практичну та спеціально-педагогічну підготовку, що за наявності належної методичної і психологічної підтримки за місцем роботи призводило б до успішної професійної адаптації. На всіх етапах підготовки перед кожним студентом необхідно ставити ключове цілове завдання – розвиток творчої активності, умінь здійснювати аналіз та самоаналіз проведеної роботи, формування низки професійних умінь, що забезпечать якісну організацію фізкультурно-оздоровчої роботи, тощо. Означені етапи компетентностей, необхідні людині будь-якого фаху для ефективного функціонування в довколишньому середовищі, формуються у процесі педагогічної практики.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі полягають у розгляді питання формування професійних умінь учителів фізичного виховання у процесі їх професійної підготовки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сват'єв А.В. Підготовка майбутнього тренера-викладача до професійної діяльності (теоретико-методичний аспект) : [монографія] / А.В. Сват'єв. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2012. – 520 с.

2. Сущенко Л.П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л.П. Сущенко. – К., 2003. – 45 с.
3. Хмель Н.Д. Теоретические основы профессиональной подготовки учителя : автореф. дисс. ... докт. пед. наук / Н.Д. Хмель. – К., 1986 – 48 с.
4. Гриньова В.М. Суть понять «професіоналізм» та «професійна підготовка» / В.М. Гриньова // Педагогіка та психологія : зб. наук. праць. – Вип. 40. – Ч. 1. – Х. : ХНПУ, 2011. – С. 28–34.
5. Наумчук В.І. Професійна підготовка майбутніх вчителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор : автореф. дис. ... канд. пед. наук / В.І. Наумчук ; Тернопільський держ. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2002. – 19 с.
6. Шабалина О.Л. Общепедагогическая подготовка учителя физической культуры в системе высшего профессионального образования : дисс. ... докт. пед. наук / О.Л. Шабалина. – М., 2003 – 320 с.
7. Гладкая И.В. Этапы становления профессиональной компетентности студентов педагогического вуза / И.В. Гладкая // Известия РГПУ им. А.И. Герцена. – 2013. – № 155. – С. 94–102 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/etapy-stanovleniya-professionalnoy-kompetentnostistudentov-pedagogicheskogo-vuza>.
8. Загородня Л. Формування фізкультурно-оздоровчої компетентності у майбутніх вихователів дошкільного закладу як складника їхнього позитивного професійного іміджу / Л. Загородня, Г. Барсуковська // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2013. – Вип. 47. – С. 14–20.
9. Радіонова О.Л. Сутність проблеми підготовки майбутніх учителів фізичної культури до формування здоров'язбережувальної компетентності учнівської молоді / О.Л. Радіонова // Наукові записки КДПУ. Серія «Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти» / ред. кол. : С.П. Величко та ін. – Вип. 9. – Ч. 3. – Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. – С. 58–61.
10. Табінська С.О. Термінологічні основи модернізації професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання / С.О. Табінська // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / ред. кол. : Т.І. Сущенко та ін. – Вип. 26 (79). – Запоріжжя : КПУ, 2012. – С. 384–388.
11. Сущенко А.В. Постановка проблеми модернізації професійно-педагогічної підготовки майбутніх бакалаврів з фізичного виховання / А.В. Сущенко, С.О. Табінська // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / ред. кол. : Т.І. Сущенко та ін. – Вип. 23 (76). – Запоріжжя : КПУ, 2012. – С. 467–473.
12. Максимчук Б.А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації спортивно-масової роботи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Б.А. Максимчук ; Вінницький держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. – Вінниця, 2007. – 18 с.
13. Зайцева Ю.В. Сучасний стан і проблеми підготовки вчителя до організації фізкультурно-спортивної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах / Ю.В. Зайцева // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. – Вип. 112. – Т. 2. – Чернігів : ЧНПУ, 2013. – С. 126–129.
14. Захаріна Є.А. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури до позакласної та позашкільної оздоровчо-виховної роботи в умовах сучасної парадигми освіти / Є.А. Захаріна // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. – 2011. – № 2. – С. 247–251.
15. Однолеток Т.В. Професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури як педагогічна проблема / Т.В. Однолеток, М.О. Лянной // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2009. – № 9. – С. 107–109.